

Emiliana Zubeldia,
musikari ezezaguna

Dama liluragarri baten erretratua

Emiliana Zubeldia piano jole nafarraren heriotzaren hamargarren urteurrena beteko da hilaren 26an

Mexikoko Hermosilla herrian zendu zen Emiliana Zubeldia 1987ko maiatzaren 26an, 98 urte zituela. Jaitzen sortua zen, 1888an, Emiliana piano jole, konpositore eta irakaslea, dama liluragarri bezain misterioitsua. Nafarroan ezezaguna da, bere bizitzako aztarna guztiak ezabatu zituelako gure herrialdea betiko utzi zuenean.

Edurne Elizondo / Iruñea

EZINEZKOA da Emiliana Zubeldia Indararen lilurari ihes egitea. Ezinezkoa. Lerrook idatzi dituen kazetariak ongi daki. Haren izen ezezaguna lehenbiziko aldiz entzun eta gero, ezinezkoa izan zaio —izan zait— bizitzako urte gehienak Mexikon eman zituen emakume nafar konpositorearen aztarnen aurrean bestaldera begiratzea. Data batek beste batera eramaten gaitu, datu batek beste batera, anekdota batek beste batera. Eta data, datu eta anekdotak ez dira gutxi Emiliana Zubeldia Indaren bizitza luze eta oparoan.

Nafarroako herri Jaitzen hasi zen 1888. urtean Emilianaren bizitza oparo eta emankorra. Herria, dena den, hemezortzi hila-bete besterik ez zituenean utzi zuen, eta Iruñeko giroan —orfeioa, Santa Cecilia elkarte, musika bandak— murgildu. Iruñean, gainera, aitonaren pianoa aurkitu zuen Emilianak, bere karrera bikainari hasiera eman zion pianoa.

Iruñean hasitako musika ikasketak Madrilgo kontserbatorioan amaitu zituen. Iruñera itzuli ondoren, Parisera bidea hartu zuen musikari nafarrak, hango Schola Cantorum ezagunean piano eta konposaketa ikasketak egiteko. Vincent D'Indy maisuak zuzendutako eskola horretan irakasle ospetsuak izan zituen nafarrak, besteak beste Blanche Selva eta Désiré Pâque. Parisen, gainera, pianorako piezak konposatzen hasi zen, baita hainbat elizatan organoa jotzen ere.

Emiliana Zubeldiak Parisera egin zuen lehenengo bidaiak erakutsi zuen jada nafarra emakume ezberdina zela. Musikaren munduan bere lekua aldarrikatu zuen, eta Parisko mende hasierako abangoardia artistikoen giroan, figura aktiboa izan zen, bere jardura artistiko propioa garatuz. Parisen, Schola Cantorumeko irakasleak ezezki, Miro, Picasso eta Claude Debussy konpositorea ezagutu zituen, besteak beste, baita Maurice Ravel lapurtarra ere. Azken horrekin harreman estua izan zuen.

1908. urteko Gabonetan, Iruñera itzuli zen Emiliana. Handik egun gutxira, 1909ko urtarri-lean, Antonio Zubeldia Elizondo, musikariaren aita, zendu zen. Atsekabeari aurre egin zion, eta musikaren bidetik jarraitu zuen Emilianak. 1909. urtean bertan, Zubeldia Musika Akademia ireki zuen.

Emiliana Zubeldiak, Euskal

Herritik urrun eramango zuen ibilbidea ordurako hasia bazuen ere, bere herriarekiko maitasuna ez zitzaion inoiz itzali barruan, eta abertzaletasuna, sorterritik kanpo ere, sutsu bizi izan zuen. Sutsuegi, agian, Jose Luis Ansorenaren ustez. Errenteriako Eresbil Euskal Musikarien Artxiboko arduraduna da Ansorena, eta Emiliana Zubeldiaren bizitza eta obraren ezagutzailea. Hark gogoratu duenez, «atzerrian, Euskal Herriak bizi zuen zapalkuntza salatu zuen beti Emilianak. Martin eta Nestor anaiak kartzelaratu zituztela esan zuen behin eta berriz, baina hori ez zen egia».

Nestor Zubeldia Iruñeko katedraleko dean izan zen; anaia Martin, berriz, kaputxinoa. Abertzale eta errepublikazaleak biak; horrexegatik, bizitza publikotik baztertu zituzten askotan. Martin, Gumersindo Lizarrakoa izenez zen ezaguna ordenaren barruan. Jose Luis Ansorenak ongi ezagutu zuen, hamar urte elkarrekin eman baitzituzten. Baina denbora horretan, Martinek ez zuen inoiz bere arreba Emilianaren izena aipatu, nahiz eta jakin Ansorena musikaren alorrean ari zela lanean. Ansorenak pasarte horren berri eman digunean —Eresbil artxiboko liburu eta agirien artean— harridura antzeman dugu oraindik haren hitzetan. Kaputxinoak Lekarozko etxean zen Jorge Riezukoaren bitartez jaso zuen Emilianaren berri, izena entzun eta gero ha-

Emiliana Zubeldia, 1924an ateratako argazkian.

regana joan baitzen argibide bila. Martin Zubeldiaren isiltasunaren arrazoiak laster ezagutu zuen.

Izan ere, 20ko hamarkadan senarra utzi eta Parisera alde egiteko ausardia izan zuen Emiliana Zubeldiak, bere erbestealdiri hasiera emanez, European lehendabizi, eta Amerikan gero. Senar izanzen zuena ezagutu aurretik, dena den, izan zuen

musikari nafarrak pianoa jotzeko trebezia erakusteko aukerarik. Lehenengo kontzertuak Iruñean eskaini zituen, eta Bordele, Donostia, Baiona edo Miarritze hiriak ere ezagutu zituen gero. 1917an Madrilera ailegatu zen piano jolea. Arte Ederretako Zirkuluan, Ateneoan, Ritz hotel-lean,... hiriko bazter guztietan entzun ziren Emilianaren pianoaren notak. Kritika bikainak

jaso zituen han nafarrak. Baina kontzertuak amaitzean, hotel-eko bakardadea zuen beti zain.

Emilianaren etapa

europarra • Madrilatik Iruñera itzuli zen piano jolea. Gizon asko hurbildu zen orduan harengana, eta guztien artean bi omen zituen Emilianak gogoko: Angel Lazkano abokatua eta Joaquín Fuentes kimikaria. Nestor Zubeldiaren haserre piztu zuen Emilianak bi gizonekin batera izan zuen harremanak, eta musikariak Iruñeko Udaleko laboratoriorako nagusia hartu zuen senartzat. 1919. urtean ezkondu ziren Emiliana eta Joaquín, zientzia eta artea, orduan esan zuten bezala.

Urtebeteren buruan, 1920ko ekainean, Iruñeko Udal Musika Eskolan irakasle plaza lortu zuen Emilianak. Postua lortzeko egin behar izan zuen lehiaketako agiritan 27 urte zituela idatzi zuen konpositoreak, 32 zituenean. Benetako adina ezkutatu zuen lehen aldia izan zen hura, baina ez azkena: 98 urterekin hil zen arte gauza bera egin zuen. Mexikoko herri Hermosilloko lagunek, lurperatu zutenean, 25 urte gutxiago zituela uste zuten. Adinari buruzko gezurrei esker, besteen aurrean gazteago izateko aukera ezezki, hil arte lanean jarraitzea ere izan zuen Emilianak.

Joaquín Fuentes senarraren ondoan emandako urteak, ordea, laster amaitu ziren. 1922an Parisera joan eta betiko utzi zuen kimikaria. Ez zuen inoiz Emilianaren berri gehiagorik izan. Musikariak ezkontza amaitutzat eman zuenean, Parisen ezarri eta bere bizitzako etapa europarra hasi zen. Indar eta gogo guztia musikan eta pianoan jarri zuen, eta Belgikan, Suitzan, Italian, Ingalaterran, Alemanian eta beste hainbat herritan eskaini zituen kontzertuak. Madame B. Rudanezek argitara eman zituen haren pianorako lanak 1923an. Ezagutu zituen herri guztietan, hil arte, hotelak izan zituen etxe.

Europatik Amerikarako bidea hartu baino lehen —eta agian horregatik— Emilianak gehien maite zuen pertsona galdu zuen, ama. 1928an, 40 urte zituela eta amaren galerak bihotzean utzi zion hutsune sakona lagun, milaka eta milaka kilometroko tartea ezarri zuen bere iraganaren eta etorkizunaren artean. Emiliana berri bat abiatu zen Amerikara; ordura arteko bizitzaren aztarna guztiak ezabatu eta biografia berri eta ametszkoa idatzi zuen. Arnaizen jaioa, ezkongabea eta 25 urte gazteagoa zen Emiliana berria.

New Yorketik Mexikora • Emiliana Zubeldiaren bizitzako etapa amerikarra Brasilen hasi zen. *Berceuse de palmeras en el Brasil* lana idatzi zuen orduan. Madrilatik Urugaira abiatu zen 1929an, eta handik Argentinara. Buenos

Emiliana Zubeldia, eskuinean, ama Asuncion eta ahizpa Eladiarekin, 1920an.